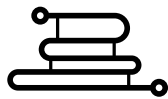

Biblioteka
JANUS

TIM press

Biblioteka
JANUS

Susan Neiman
Lijevo nije woke

Naslov izvornika
Left is not woke

Nakladnik
TIM press d.o.o., Zagreb
tim.press@tim-press.hr
www.tim-press.hr

Copyright © 2023 **Susan Neiman**

© za hrvatsko izdanje:
TIM press d.o.o., Zagreb
tim.press@tim-press.hr
www.tim-press.hr

Sva prava pridržana.

ISBN 978-953-369-058-2

Prevođenje ove knjige ljubazno je potpomogao Fund for Central &
East European Book Projects, Amsterdam

Susan Neiman

Lijevo nije *woke*

S engleskoga preveo

Tihomir Cipek

Zagreb, 2025.

Sadržaj

1. Uvod	7
2. Univerzalizam i tribalizam	19
3. Pravda i moć	71
4. Napredak i propast	111
5. Zaključak	149
Zahvale	167
Bibliografija	169
O autorici	175

1.

Uvod

Ova knjiga nije tirada protiv kulture otkazivanja ili poziv na nadstranačje. Neću govoriti ni o liberalnoj vrlini, trudu da razumijemo one koji ne dijele naše stavove, iako mislim da je to vrlina. Usprkos tomu, ne smatram se liberalkom. Možda zato što živim u Europi, gdje se rado govori o „lijevo-liberalnim“ vrijednostima da bi se obesnažila sumnjiva riječ „lijevo“, koja sadrži vrijednosti koje i dalje dijelim. Moja odanost uvijek je bila pristrana. Odrasla sam u Georgiji u vrijeme Pokreta za građanska prava i od tada sam sve više naginjala ljevici. Danas, kada se u Americi čak i riječ „liberal“ rabi kao pogrda, lako se zaboravlja da je i ondje bilo ljudi koji su se s ponosom nazivali socijalistima. Na vrhuncu hladnog rata upravo je Albert Einstein napisao ponosnu obranu socijalizma. No ja sam poput Einsteina i mnogih drugih – sretna što me nazivaju ljevičarkom i socijalistkinjom.

Ono što razlikuje ljevicu od liberala je gledište da uz politička prava, koja jamče slobodu govora, bogoslužja, putovanja i glasanja po vlastitom izboru, također zago-varamo i socijalna prava jer tek ona jamče stvarno korištenje političkih prava. Liberalni autori nazivaju ih „povlasticama“, „pravima“ ili „socijalnom sigurnošću“. Svi se ti pojmovi rabe tako da bi fenomeni poput poštenih uvjeta rada, obrazovanja, zdravstvene zaštite i stanovanja

izgledali kao djelo milosrđa, a ne pitanje pravde. Ali ova i druga socijalna prava, koja jamče dostojan život, kodificirana su u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda iz 1948. Ratificirala ju je većina država članica, ali još ni jedna država nije stvorila društvo koje ih jamči, a Deklaracija nije pravno obvezujuća. Iako je prevedena na 530 jezika te je time najprevođeniji dokument na svijetu, Deklaracija ostaje projekcija želja. Biti ljevičar znači inzistirati na tome da te težnje nisu utopijske.

„Recimo to jasno i glasno: sasvim je moguće postupno napredovati prema participativnom socijalizmu mijenjajući pravni, porezni i socijalni sustav određene zemlje, ne čekajući suglasnost cijelog svijeta“, piše ekonomist Thomas Piketty.¹ Tvrdi da se to može postići podizanjem poreza na razinu koja bi još uvijek iznosila manje od poreznih stopa u Sjedinjenim Državama i Britaniji u poslijeratnom razdoblju najvećega gospodarskog rasta. Piketty je zaključio da su identitetski sukobi potaknuti razočaranjem u ekonomsku i društvenu pravednost.² Ipak, ova knjiga neće raspravljati o idejama pravedne ekonomije i socijalne pravde braneci stajalište da bi ljevica trebala više pozornosti posvetiti ekonomskim nego drugim nejednakostima. Naravno, mislim da je to istina, ali na tome su se već prije lomila koplja. Ono što se mene ovdje najviše tiče jest pitanje zašto su suvremeni ljevičari napustili filozofske ideje koje su središnje za bilo koje ljevičarsko stajalište: predanost univerzalizmu umjesto

1 Thomas Piketty, *Napokon socijalizam! Kolumne, 2016. – 2020.*, s francuskog prevele Mirjana Brabec i Vladimira Mirković-Blažević, Zagreb: Profil, 2021., str. 21.

2 Thomas Piketty, *Kapital i ideologija*, s francuskog prevele Nataša Desnica, Olga Škarić i Nataša Barac, Zagreb: Profil, 2020.

tribalizmu, jasno razlikovanje između pravde i moći te vjerovanje u mogućnost napretka. Naime, sve su te ideje međusobno povezane.

No u suvremenom diskursu jedva da se zastupaju. To je navelo moje brojne prijatelje širom svijeta da dođu do gorkog zaključka – da više ne pripadaju ljevici. Unatoč tomu što su cijeli život bili predani socijalnoj pravdi, od ljevice su otuđeni razvojem onoga što se zove probuđena, *woke* ljevica, krajnja ljevica ili radikalna ljevica. Nisam spremna odustati od riječi „lijevo“ ili prihvatiti binarnu sugestiju da oni koji nisu *woke*, moraju biti reakcionarni. Umjesto toga, ispitat ću koliko je današnja samoproglašena ljevica napustila temeljne ideje koje bi trebao imati svaki ljevičar.

Postavlja se pitanje: Nemamo li, u vremenu kada na svim kontinentima rastu antidemokratski nacionalistički pokreti, važnijih problema od razumijevanja političke teorije? Štoviše, ljevičarska kritika onih koji naizgled dijele iste vrijednosti mogla bi izgledati kao primjer narcizma. Ali ono što me razlikuje od onih koji su „budni“, koji su *woke*, nije nebitno. To nisu samo pitanja stila ili tona, nego idu u samu srž onoga što znači stajati nalijevo. Desnica je možda opasnija, ali današnja ljevica lišila se ideja koje su nam, ako se nadamo oduprijeti se nasrtaju desnice, potrebne.

Njezin je nalet međunarodni i organiziran. Od Bangalorea do Budimpešte i šire, desničarski nacionalisti redovito se sastaju kako bi razmijenili potporu i strategije, iako svatko svoju naciju smatra civilizacijski nadmoćnom. Solidarnost među njima sugerira da su nacionalistička uvjerenja samo marginalno utemeljena na ideji da su Mađari, Norvežani, Židovi, Nijemci, Anglosaksonci i

Hindusi najbolji od svih mogućih plemena. Ono što ih povezuje je samo načelo tribalizma: istinske veze postoje isključivo među ljudima istoga plemena, shodno tomu, ne trebamo imati duboke obveze prema drugima. Gorka je ironija da je današnjim tribalistima lakše surađivati nego onima čiji angažman proizlazi iz univerzalizma, priznavali oni to ili ne.

Woke nije pokret u tradicionalnom smislu. Prva zabilježena upotreba fraze *stay woke* („ostani budan“) bila je u pjesmi velikog *blues* pjevača Leada Bellyja iz 1938. „Scottsboro Boys“, posvećenoj devetorici crnih tinejdžera čije su pogubljenje, zbog silovanja koje nisu počinili, spriječile godine međunarodnih prosvjeda. Ostati budan na nepravdu, paziti na znakove diskriminacije – što bi u tome moglo biti loše? Ipak, u nekoliko kratkih godina *woke* je iz pojma hvale pretvoren u izraz zlostavljanja. Što se dogodilo?

Od Rona DeSantisa preko Rishija Sunaka do Erica Zemmoura *woke* je postao bojni poklič pri napadu na svakoga tko se protivi rasizmu, slično kao što se nekoliko godina prije izokretala fraza „politika identiteta“. Ipak, desnica ne može snositi svu krivnju. Barbara Smith, osnivačica organizacije Combahee River Collective, koja je izmislila taj izraz, naglašava da je „politika identiteta“ upotrebljavana na načine koji joj nikada nisu bili namijenjeni. „Apsolutno nismo mislili da ćemo raditi samo s ljudima koji su identični nama“, rekla je. „Naš je moto rad s ljudima različitih identiteta na zajedničkim problemima.“³

Doduše, neki bi mogli tvrditi da je izvorno bilo prisutno sjeme zlostavljanja, ali jasno je da ni politika identiteta ni *woke* politika nisu upotrebljavani s nužnom

³ Barbara Smith, prema Olúfémí O. Táíwò, „Identity Politics and Elite Capture“, *Boston Review*, 7. svibnja 2020.

nijansiranošću. Oboje je izazvalo podjele te stvorilo otuđenje koje je desnica brzo iskoristila. Sveučilišta i korporacije skloniji su eskalacijama vezanim za *woke* tendencije nego aktivisti koji rade na terenu. Najgore su zloupotrebe *woke* kapitalizma, koji preuzima zahtjeve za raznolikošću kako bi povećao profit. Povjesničar Touré Reed tvrdi da je proces do kraja proračunat: korporacije vjeruju da će im zapošljavanje crnog osoblja omogućiti pristup njihovom tržištu.⁴ Njihov je napad često primitivan i besraman. McKinseyjevo izvješće o filmskoj industriji navodi da bi „bavljenjem stalnim rasnim nejednakostima industrija mogla ostvariti dodatnih 10 milijardi dolara godišnjeg prihoda – otprilike 7 % više od procijenjene osnovne vrijednosti od 148 milijardi dolara“.⁵ Ali čak i bez sirove eksploatacije, koja je započela progresivnim ciljevima, *woke* je postao politika simbola, umjesto politika društvenih promjena. *Woke* kapitalizam bio je dominantna tema Davosa 2020. godine, a istovremeno su okupljeni stojećim ovacijama pozdravili uvodnog govornika Donalda Trumpa.⁶ Činjenica da je taj desničarski političar s prezirom ispljunuo riječ *woke*, ne bi nas trebala spriječiti da je istražimo.

Može li se *woke* definirati? Počinje brigom za marginalizirane osobe, a završava svođenjem svake osobe upravo na ono što je marginalizira. Ideja međusobne isprepletenosti identiteta mogla je pomoći da jasnije shvatimo kako svatko od nas, u konačnici, nosi više od jednog identiteta. Umjesto toga, dovela je do fokusa na one dijelove

4 Touré Reed, *Toward Freedom. The Case Against Racial Reductionism*, London: Verso, 2020.

5 <https://www.mckinsey.com>, 2021.

6 *New York Times*, 23. siječnja 2020.

identiteta koji su najviše marginalizirani, te ih umnožava u šumu traume.

Woke naglašava načine na koje su pojedinim skupinama uskraćena prava i nastoji to ispraviti te popraviti učinjenu štetu. Ali u svojoj usmjerenosti na nejednakost moći, ideja pravednosti često se zanemaruje.

Woke pokret zahtijeva da se države i narodi suoče sa svojom zločinačkom poviješću. U tom procesu često se dolazi do zaključka da je sva povijest zločinačka.

U vezi s pokretom *woke* zbunjujuće je i to što izražava tradicionalne ljevičarske emocije: empatiju za marginalizirane, ogorčenost zbog stradanja potlačenih, odlučnost da se povijesne nepravde trebaju ispraviti. Međutim, te su emocije izbačene iz svog kolosijeka nizom teorijskih pretpostavki, koje ih u konačnici potkopavaju. „Teorija“ je toliko nebulozan i pomodan koncept da se čak upotrebljavala za lansiranje modne linije. No iako ta riječ danas nema jasno značenje, ipak ima smjer. Ono što spaja vrlo različite intelektualne pokrete povezane riječju „teorija“ je odbacivanje epistemoloških okvira i političkih pretpostavki, naslijeđenih iz prosvjetiteljstva. Ne morate provesti godine dešifrirajući Judith Butler ili Homija Bhabhu kako biste bili pod utjecajem teorije. Uopće, vrlo rijetko primjećujemo pretpostavke koje su u međuvremenu ugrađene u kulturu jer se u pravilu promatraju kao samorazumljive istine. Budući da se nude kao jednostavni opisi stvarnosti, a ne kao ideje koje bismo mogli propitivati, teško ih je izravno osporiti. Tko je na studiju naučio sumnjati u svaku tvrdnju koja se smatra istinitom, oklijevat će priznati laž.

New York Times dobro je mjesto za početak, budući da postavlja standarde u više zemalja. Iako još uvijek utjelovljuje neoliberalni konsenzus srednje struje, koji je oduvijek

Što takav štetni svjetonazor čini privlačnim? (Schmitt nije čak ni mogao pisati dobro kao Nietzsche.) Čitatelje za koje se smatra da se nalaze lijevo od liberalizma mogu privući samo Schmittove oštre kritike liberalnog neuspjeha i licemjerja. Opisao je liberalne demokratske parlamente kao institucije koje ne rade ništa osim što beskonačno raspravljaju, dok se o pravim pitanjima odlučuje negdje drugdje – to je opis američkog Kongresa iz 21. stoljeća, kao i Reichstaga Weimarske Republike. Još je lakše složiti se s njegovom kritikom kolonijalizma. Ključ je moderne povijesti, kako navodi Schmitt, otimanje zemlje, koje su Europljani počinili u cijelom svijetu. Bio je posebno ljut na britanski imperijalizam, isticao je da engleski pijetet prema čovječanstvu i civilizaciji nije bio ništa drugo nego retorika za prikrivanje monumentalnih djela piratstva. Ništa bolje nisu prošli ni Amerikanci. Schmitt je napao Monroeovu doktrinu. Tvrdi da je, iako je formulirana kao protivljenje europskoj kolonizaciji Južne Amerike, postala deklaracija prema kojoj će isključivo Sjedinjene Države određivati što će se događati na kontinentu koji smatraju svojim dvorištem. Ova opravdana kritika nije ga spriječila da, kada je pisao o međunarodnom pravu, upotrijebi Monroeovu doktrinu kao presedan koji opravdava širenje Velikonjemačkog Reicha. Obratite pozornost na godinu izdanja; knjiga koja iznosi ova gledišta objavljena je 1942. Riječ je o godini kada je Njemačka bila u ratu s Britanijom i Amerikom. U to je vrijeme bio dobrodošao svaki argument koji je potkopavao njihovu tvrdnju da se bore za pravdu ili demokraciju.

Da smo čitali *Mein Kampf*, ove bismo stvari vidjeli i prije. Hitler je koristio genocid europskih Amerikanaca nad domorodačkim narodima i krađu domorodačke zemlje

kako bi obrazložio svoju nadu da će njemački *Lebensraum* proširiti sve do Vladivostoka. I drugi su nacisti igrali istu igru, kada su na američke prosvjede protiv nirnberških zakona odgovorili objavljivanjem slika američkog linča crnaca. Poručivali su: „Prije nego što govorite o našem, pobrinite se za vlastiti problem s rasizmom!“ Ni Hitler, ni nacistički odvjetnici, koji su se oslanjali na rasistički američki zakon, nisu bili pogriješili. Britanija i Amerika bile su poznate po čestim nasilnim rasističkim i kolonijalnim nedjelima, koja su bila u potpunoj suprotnosti s njihovom liberalno-demokratskom retorikom. Ali nacistička uporaba ovih primjera teško da je bila pokušaj njihova razotkrivanja, a kamoli doprinos oslobodenju. Slično kao što je to danas kod Vladimira Putina, njihov je jedini interes bilo pitanje: Ako se uzvišene zemlje slobode bave krađom i terorom, ne možemo li i mi činiti isto? Schmitt je izbjegao odgovoriti na jednostavno pitanje: Čine li dvije nepravde pravdu? Time se nije zamarao, nego tvrdi da u svjetskoj povijesti, prožetoj nasiljem, nestaju pojmovi poput *pravde* i *nepravde*. Smatra da su oba pojma samo retorika koja se upotrebljava za prikrivanje moći, jedine sile koja postoji. Znakovito je da su nacisti, u vrijeme kad je Schmittova dekonstrukcija liberalnih demokracija ciljala na neprijatelje Trećeg Reicha, rijetko trubili o njegovim političkim teorijama. Naime, čak i uz opću vojnu obvezu, teško je uvjeriti devetnaest milijuna ljudi da riskiraju svoje živote za nešto što je samo vječna borba za moć, bez ikakvog moralnog sadržaja. Schmitt je bio vodeći pravni teoretičar Trećeg Reicha, ali ne i njezin vodeći propagandist. Puno više Nijemaca na bojnem su polju držali pozivi na obranu domovine od zvjerskih boljševika.

Koncept „prirodnih prava“ osporava se, ali, ako ništa drugo, ljudska prava su zahtjevi kojima je cilj obuzdati puku podčinjenost moći. Inzistiranjem na tome da moć nije samo privilegij najjače osobe u susjedstvu zahtijeva se pravda. Sjetite se povijesnog vremena u kojem su se pojavili zahtjevi za ljudskim pravima, kada je bilo nezamislivo da seljaci i plemići mogu u bilo čemu biti tretirani kao ravnopravni. Kad bi seljak ulovio plemićeva jelena, mogao je biti obješen. Ako je pak knez oteo seljakovu kćer, to se smatralo normalnim, jer takav je svijet. Doktrina o božanskom pravu kraljeva bila je manje doktrina, a više tvrdnja o Božjoj moći i njegovoj sposobnosti da tu moć prenese na svoje predstavnike na zemlji i njihove potomke. Vrijedi se također prisjetiti teološke pozadine, na kojoj je nastala doktrina božanskog prava. Milijuni Europljana međusobno su se poklali u vjerskim ratovima. Kao i većina ratova, ticali su se teritorija i blaga, ali su se također vodili i zbog teoloških pitanja. Najteži sukobi bili su pitanje Božje prirode. Je li Njegova moć bila ograničena njegovom dobrotom ili je Bog mogao činiti što god je htio? Kalvinisti su tvrdili da je Božja moć apsolutna: ako je poslao milijune dojenčadi u vječni pakleni oganj, tko smo mi da bismo Njegove postupke dovodili u pitanje? Ondje gdje se nudilo takvo poimanje Boga, nije bilo lako obuzdati moć zemaljskih kraljeva.

Univerzalističke tvrdnje o pravdi, koje su trebale obuzdati jednostavne tvrdnje o moći, često su zloupotrebjavane, od vremena Američke i Francuske revolucije, koje su ih prve proglasile, pa sve do danas. Carl Schmitt u tome nije pogriješio. Zaključio je da su bezobzirna osvajanja vlasti, poput onog nacističkog, bila ne samo legalna nego i legitimna. Možemo se zadovoljiti stavom da se nije moglo

i nesreća. Rastuća akademska disciplina pod nazivom „Memory Studies“ gotovo je u cijelosti posvećena lošim sjećanjima. Dok smo prije zanemarivali odavanje počasti žrtvama povijesti, sada riskiramo zaboraviti njezine heroje. Ipak, nacijama su potrebni heroji. Ovo je jedina istina koja se krije iza žestokog otpora koji je doveo do toga da odbori u američkim školama tvrde da će nacionalno jedinstvo biti ugroženo ako učenici čitaju Martina Luthera Kinga ili Toni Morrison.

Svaki Amerikanac trebao bi biti ponosan na to što pripada naciji koja je iznjedrila Kinga i Morrison, oni zasigurno pripadaju bilo kojem panteonu heroja. No važnija je opća poruka: nijedna nacija ne može opstati ako se hrani lošim sjećanjima. Većina nacija rođena je u krvi i čini sve što može da prikrije svoje tragove. Teško je pronaći jednu, koja u potrazi za blagom i slavom, nikada nije skrenula s puta ili postala nasilna. Ipak, u svakoj su naciji hrabri ljudi ustajali protiv nepravde, često plaćajući visoku cijenu. Sjedinjene Američke Države jedinstvene su samo zato što su rođene u krvi i paradoksu. Za razliku od nacija koje su nastale kada se jedno pleme prestalo seliti i odlučilo nastaniti na nekom komadu zemlje, Sjedinjene Države nastale su u fanfarama ideala koje su izdale već u trenutku svojeg osnivanja. No ako je američka povijest ukorijenjena u osvajanju i ropstvu, ukorijenjena je također i u otporu prema osvajanju i ropstvu. Taj otpor ne smije nikada biti zaboravljen. Heroji nas podsjećaju da su ideale koje cijesimo zapravo živjeli hrabri ljudi. Pokazujući nam pravdu u praksi, oni nas uče da ideali pravde nisu prazne fraze te nas nadahnjuju da i sami djelujemo u skladu s njima. Jer povijesni ratovi ne tiču se naslijeđa, već vrijednosti. To nisu rasprave o tome tko smo bili, nego tko želimo

biti. Trenutačne rasprave o spomenicima usmjeravaju pozornost na pitanje čiji bi kipovi trebali biti uklonjeni, ali trebamo razmisliti i o pitanju čiji bi ih trebali zamijeniti.

Te bi rasprave trebalo nastaviti s nijansama i pažnjom. Pozdravila sam uklanjanje spomenika generalima Konfederacije i vojniku Johnnyju Rebu koji krase središnje trgove južnjačkih gradova.* No zgrozila sam se kad su neki pozvali na uklanjanje spomenika Abrahamu Lincolnu. Za razliku od onih koji su na to pozivali, Lincoln je dao svoj život braneći građanska prava Afroamerikanaca. (Kao i većina Južnjaka, John Wilkes Booth mrzio je Lincolna, ali upravo ga je Lincolnova podrška crnačkom pravu glasa potaknula na ubojstvo.) Je li Lincoln bio antirasist u našem smislu? Kako bi to mogao biti? Kao i svima nama, trebalo mu je vremena da se oslobodi predrasuda u kojima je odrastao. Kad bismo bili manje sumnjičavi prema napretku, mogli bismo slaviti činjenicu da smo otišli dalje od Lincolna, i da istovremeno budemo zahvalni što je on za to postavio temelje.

Dok sam istraživala za knjigu *Learning from the Germans*, provela sam pola godine na američkom Jugu proučavajući rane pokušaje suočavanja s pitanjem rasne pravde. Imala sam čast razgovarati s Bryanom Stevensonom, koji je tada bio u procesu dovršavanja Nacionalnog memorijala za mir i pravdu u Alabami, neformalno poznatog kao Memorijal linčovanim žrtvama. Jedna njegova misao posebno me pogodila:

Na Jugu je bilo i bijelaca koji su 1850-ih tvrdili da je ropstvo pogrešno. Na Jugu je bilo i bijelaca koji su 1920-ih pokušavali zaustaviti linčovanja – a vi ne znate njihova imena.

* Johnny Reb je personifikacija tipičnog vojnika Konfederacije (op. prev.).

Činjenica da ne znamo njihova imena govori nam sve što trebamo znati.²¹

Da su ta imena poznata i zabilježena, nastavio je, zemlja bi se mogla okrenuti od srama prema ponosu:

Zapravo možemo svoj identitet temeljiti na hrabrosti i prkosu, na odabiru ispravnog umjesto lakšeg puta. Možemo to učiniti normom koju želimo slaviti kao našu južnjačku povijest, naslijeđe i kulturu.²²

Heroji premošćuju jaz između onoga što bi trebalo biti i onoga što jest. Pokazuju da nije samo moguće upotrijebiti svoju slobodu da bismo se suprotstavili nepravdi, već da su to neki ljudi doista i učinili.

Uz slavljenje tih heroja, trebali bismo biti oprezni prema tvrdnjama da je rasizam dio „američkog DNK-a“. Nesumnjivo je da rasizam zauzima veći dio američke povijesti nego što su mnogi prije priznavali, ali biološka metafora ima posljedice. Ono što je dio vašeg DNK-a je nešto s čim ste rođeni – poput boje očiju ili veličine nosa. Kako biste mogli izbjeći biti rasist ako vam je to u DNK-u? Ova metafora podsjeća na knjigu *Hitler's Willing Executioners* Daniela Goldhagena, bestseler koji je holokaust pokušao objasniti tvrdnjom da je njemačka kultura oduvijek bila antisemitska. Knjiga je 1990-ih bila uspješna u Njemačkoj, dijelom zato što je služila kao oblik opravdanja – ako su Nijemci oduvijek bili antisemiti, kako bi onda bilo koji pojedinačni Nijemac za to mogao snositi

21 Bryan Stevenson, intervju, u: Neiman, *Learning from the Germans*, op. cit., poglavlje 8.

22 Ibid.

- Táíwò, Olúfémí O., „Identity Politics and Elite Capture“, *Boston Review*, 7. svibnja 2020.
- Táíwò, Olúfémí O., *Elite Capture: How the Powerful Took Over Identity Politics (And Everything Else)*, Chicago: Haymarket Books, 2022.
- Tallis, Raymond, *Enemies of Hope. A Critique of Contemporary Pessimism*, New York: St. Martin's Press, 1999.
- Tuck, Richard, „The Rise of Rational Choice“, *European Journal of Sociology*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Ujedinjeni narodi, Ured Visokog povjerenika za ljudska prava, 2018.
- Vickers i Kitcher, „Pop Sociobiology Reborn: The Evolutionary Psychology of Sex and Violence“, u: C. B. Travis, ur., *Evolution, Gender and Rape*, Cambridge, MA: MIT Press, 2003.
- Walzer, Michael, „The Politics of Michel Foucault“, *Dissent*, 1982.
- Whitman, James Q., *Hitler's American Model. The United States and the Making of Nazi Race Law*, Princeton: Princeton University Press, 2017.
- Williams, Bernard, *Truth and Truthfulness. An Essay in Genealogy*, Princeton: Princeton University Press, 2002.
- Wilson, Edward O., *O ljudskoj prirodi*, preveo i odabrao Belmondo Miliša, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2007.
- Wittgenstein, Ludwig, *Filozofijska istraživanja*, preveo Igor Mikecin; pogovor Ivan Macan, Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1998.
- Wolfe, Alan, *The Future of Liberalism*, New York: Vintage, 2009.
- Wolin, Richard, *Heidegger in Ruins. Between Philosophy and Ideology*, New York: Yale University Press, 2023.
- Wolin, Richard, „The Cult of Carl Schmitt“, *Liberties*, 2022.
- Wright, Robert, *The Moral Animal. Why We Are The Way We Are. The New Science of Evolutionary Psychology*, New York: Vintage, 1994.
- Zachariah, Benjamin, *After the Last Post. The Lives of Indian Historiography*, Berlin, Boston: De Gruyter Oldenbourg, 2019.
- Zeitlin, Samuel G. „Indirection and the Rhetoric of Tyranny: Carl Smith's The Tyranny of Values 1960–1967“, u: *Modern Intellectual History*, Cambridge: Cambridge University Press, 2021.

O autorici

Susan Neiman američka je spisateljica i filozofkinja. Rođena je i odrasla u Atlanti u Georgiji. Iako je kasnih 1960-ih napustila srednju školu, čitanje Simone de Beauvoir i Jean-Paula Sartrea dovelo ju je do studija filozofije, prvo u večernjoj školi na City Collegeu u New Yorku, a potom na Sveučilištu Harvard, gdje je stekla doktorat pod vodstvom Johna Rawlsa i Stanleyja Cavella. Fulbrightova stipendija odvela ju je u Berlin, gdje je 1980-ih provela šest godina.

Opširno je pisala o spoju prosvjetiteljske moralne filozofije, metafizike i politike, kako za znanstvenu publiku tako i za širu javnost. *Spora vatra*, memoari o njezinom životu kao židovke u Berlinu toga doba, dobili su nagradu PEN-a za najbolje publicističko djelo 1992. Od 1989. do 1995. bila je asistentica i izvanredna profesorica na Sveučilištu Yale, a od 1996. do 2000. izvanredna profesorica filozofije na Sveučilištu u Tel Avivu. Godine 2000. postala je direktorica Einstein Foruma u Potsdamu.

Njezine knjige, među kojima su najistaknutije *Learning from Germans, Evil in Modern Thought. An Alternative History of Philosophy* i *Moral Clarity. A Guide for Grown-Up Idealists* prevedene su na mnoge jezike. Članica je Američkog filozofskog društva i Berlin-Brandenburg Akademie der Wissenschaften te majka troje odrasle djece.